

УДК 330.3:331.5:332.1(1-22):338.43:631(4:447)

Н. І. Патика,

д. е. н., професор, завідувач відділом соціально-економічного розвитку сільських територій,
Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0062-7631>

М. С. Ярошко,

керівник проєкту, Проєкт "Німецько-український агрополітичний діалог"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3965-157X>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.13.25

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ПОТЕНЦІАЛУ АГРАРНОГО (СІЛЬСЬКОГО) РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

N. Patyka,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Socio-Economic Development
of Rural Areas, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"

M. Yaroshko,

Head of Project, Project "German-Ukrainian Agropolitical Dialogue"

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR EVALUATING THE POTENTIAL OF AGRARIAN (RURAL) DEVELOPMENT OF A TERRITORIAL COMMUNITY

У статті запропоновано науково-методичні підходи до оцінювання потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади шляхом оптимізації процесу аналізу із визначенням його послідовності, систематизації ключових методів дослідження та оціночних індикаторів. Розроблено інтегральний індекс потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади, в основу якого покладено узагальнення часткових індексів (за економічною, соціальною та екологічною складовими). Дані методичні підходи мають на меті надати територіальним громадам дієвий інструмент для проведення горизонтального порівняння з виявленням сильних та слабких сторін задля прийняття обґрунтованих рішень щодо впровадження необхідних змін. Це дасть можливість сформувати стратегію розвитку громади на основі ефективного використання її потенціалу, а також визначити напрями та заходи для реалізації зазначеної стратегії.

The effectiveness of a territorial community development managing is largely determined by the degree of formation and integrity of the system for evaluating its potential. The purpose of the article is to substantiate theoretical and methodological approaches to evaluating the potential of agrarian (rural) development of a territorial community. The methodological bases of the study were the dialectical method of scientific cognition and the systematic approach. To clarify the categorical apparatus and meaningfully define the concept of "agrarian (rural) development potential of a territorial community", to improve the procedure and tools for its evaluating, the article used methods of theoretical generalization, comparison, analysis, and synthesis. A number of techniques of abstract-logical tools allowed formulating intermediate and final conclusions and proposals. The article proposes the author's definition of the concept of "agrarian (rural) development potential of a territorial community" and develops scientific and methodological approaches to its evaluating by optimizing the analysis process with determination of its sequence, systematization of key research methods and evaluation indicators. A model for evaluating the agrarian (rural) development potential of a territorial community has been substantiated. An integrated index of the potential of agrarian (rural) development of a territorial community has been developed, based on the generalization of partial indices (by economic, social and environmental components). These methodological approaches are intended to provide territorial communities with an effective instrument for conducting horizontal comparisons, identifying strengths and weaknesses, and making informed decisions about

implementing necessary changes. This will make it possible to form a community development strategy based on the effective use of its potential, as well as to identify directions and measures for implementing the strategy. The results of the agrarian potential evaluation can be used to inform investors, attract foreign investment, and justify the introduction of support programmes.

Ключові слова: потенціал, аграрний (сільський) розвиток, сільські території, показники соціально-економічного розвитку, інтегральний індекс, рейтинг.

Key words: potential, agrarian (rural) development, rural areas, indicators of socio-economic development, integral index, rating.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Ефективність управління розвитком територіальної громади значною мірою визначається ступенем сформованості й цілісності системи оцінки її потенціалу. Основними характеристиками такої оцінки є: забезпечення перспективності, узгодження пріоритетів розвитку, пошук прихованих ресурсів і можливостей для успішного вирішення завдань та досягнення поставлених цілей. У схваленому Кабінетом Міністрів України "Плані України", який розроблено з метою реалізації ініціативи Європейського Союзу "Ukraine Facility", що запроваджена Регламентом (ЄС) Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 29 лютого 2024 р. № 2024/792, зафіксована необхідність посилити спроможність громад, "забезпечити ресурсами та інструментами задля ефективного відновлення та подальшого розвитку". Зокрема, документом передбачений розвиток інституційної спроможності територіальних громад та регіонів у розрізі проектного менеджменту та стратегічного планування.

Відповідно, налагодження роботи з оцінки потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади потребує забезпечення чіткості та зрозумілості правил для представників територіальних громад, обґрунтування методичних підходів та розробки інструментарію для проведення такого оцінювання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у дослідження потенціалу аграрного розвитку та його оцінювання зробили вітчизняні вчені Боровська О. Ю. [7], Гуторов А. О. [5], Довгаль О. В. [1], Дудзяк О. А. [2], Коробенко Р. І. [11], Кравців В. С. [12], Лупен-

ко Ю. О. [5], Мохорт Н. [6], Павліха Н. В. [17], Покотильська Н. В. [2], Притула Х. М. [8], Соколова А. О. [10], Сторонянська І. З. [12], Терещенко В. К. [11], Тимошенко М. М. [13], Томашук І. О. [14; 15], Усюк Т. В. [16], Фаріон А. В. [16], Хомюк Н. А. [17] та ін.

Вивченню питань оцінки потенціалу аграрного розвитку значну увагу приділяють також й іноземні дослідники. Зокрема, з використанням трьох домінуючих методів WA, що охоплюють метод рівних ваг, метод ентропії та метод середньоквадратичної похибки, а також системи індексів оцінки розвитку сільських територій науковцями було здійснено багатовимірне оцінювання потенціалу й рівня розвитку сільських районів на прикладі Китаю [4]. Також значна увага приділяється питанням визначення соціально-економічних показників розвитку сільських регіонів з метою подальшого їх горизонтального порівняння та ін. [3].

Разом з тим попри наявність низки наукових праць, які висвітлюють різні аспекти оцінювання потенціалу аграрного розвитку, існують певні проблемні питання, що потребують більш детального вивчення. Зокрема, це стосується оцінювання потенціалу сільського розвитку територіальної громади з метою подальшого горизонтального порівняння.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є обґрунтувати теоретико-методичні підходи до оцінювання потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади.

Для досягнення визначеної мети були сформульовані такі дослідницькі завдання:

визначити сутність поняття "потенціал аграрного (сільського) розвитку територіальної громади";

обґрунтувати модель оцінювання потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади;

розробити методичні підходи до оцінювання потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Методологічною основою дослідження є загальні положення економічної теорії, праці вітчизняних та зарубіжних учених-економістів. Для досягнення поставленої мети використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Зокрема, методи теоретичного узагальнення, порівняння, аналізу та синтезу, діалектичний ? для уточнення категоріального апарату й змістовного визначення поняття "потенціал аграрного (сільського) розвитку територіальної громади", удосконалення порядку та інструментарію його оцінювання. Низка прийомів абстрактно-логічного інструментарію дозволили сформулювати проміжні та прикінцеві висновки й пропозиції.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток кожної територіальної громади як соціально-економічної системи залежить від наявних у її розпорядженні ресурсів, можливостей та ефективності їх використання, що формують її потенціал. Щодо визначення поняття "потенціал" існують різні підходи й розуміння. Але переважна більшість науковців сходяться на думці, що потенціал є складною, динамічною, поліструктурною системою. Якщо це розуміння перекласти на територіальну громаду та її аграрний розвиток, то ця система полягатиме в інтегральному відображенні поточних й майбутніх можливостей громади трансформувати наявні ресурси в процесі економічних відносин в економічні блага, максимально задовольняючи суспільні інтереси селян. Також важливою характеристикою потенціалу є чітко налагоджені взаємовідносини між одиницями суспільства та здатність максимально досягати поставлених цілей.

Розвиток потенціалу можливий при наявності інформації про його існування, стан та наявні невикористані можливості, яка акумулюється та перетворюється на ресурси внаслідок ідентифікації можливостей розвитку та дозволяє перейти територіальній громаді на новий рівень функціонування й досягати нових цілей. У цьому плані важливим є виявити всі наявні та приховані ресурси (матеріальні, нематеріальні, інформаційні тощо) і можливості

(внутрішні й зовнішні), щоб мати максимально можливу здатність територіальної громади до саморозвитку, вдосконалення та досягнення поставлених поточних і стратегічних цілей.

Серед складових потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади варто виокремити:

сукупність наявних і тих, що можуть бути мобілізовані, природних ресурсів у поєднанні з кліматичними особливостями, які впливають на економічну діяльність та використовуються чи можуть бути використані у процесі виробництва економічних благ;

кількість та якість наявних трудових ресурсів з урахуванням можливості їх збільшення, підвищення кваліфікації, набуття нових компетентностей;

сукупність можливих та перспективних матеріально-технічних засобів, що використовуються чи можуть бути використані у діяльності громади та методів залучення засобів праці (інструменти й обладнання, машини та устаткування, земля і дороги, виробничі будівлі й споруди, їх поєднання, тощо, за допомогою яких людина виробляє життєві блага) у господарську діяльність та ін.

Отже, під потенціалом аграрного (сільського) розвитку територіальної громади пропонуємо розуміти сукупність ресурсів (наявних та прихованих) та засобів конкретної територіальної громади, що використовуються чи можуть бути використані для розвитку локальної аграрної економіки, визначають доцільність її розміщення, структуру та організацію аграрної економіки, спеціалізацію, і, відповідно, сприяють сталому економічному, соціальному та екологічному розвитку самої громади й забезпеченню добробуту її мешканців.

Перелік показників й оцінювання потенціалу аграрного (сільського розвитку) територіальної громади вважаємо за доцільне проводити саме за економічним, соціальним та екологічним векторами. Адже у сучасному світі соціально-економічна політика розвинених країн, як на міжнародному, так і на національному та регіональному рівнях, спирається на концепцію сталого розвитку, яка й передбачає збалансованість економічного, соціального та екологічного його векторів. Україна є серед держав, які підтримали міжнародні ініціативи та обрали за основу свого розвитку концепцію сталого розвитку країни, сформульовану в Стратегії сталого розвитку України до 2030 року (Проект 2017) [9], розробленої відповідно до оновленої Стратегії сталого розвитку ЄС [10]. Відтак, сталий розвиток сільських територій і

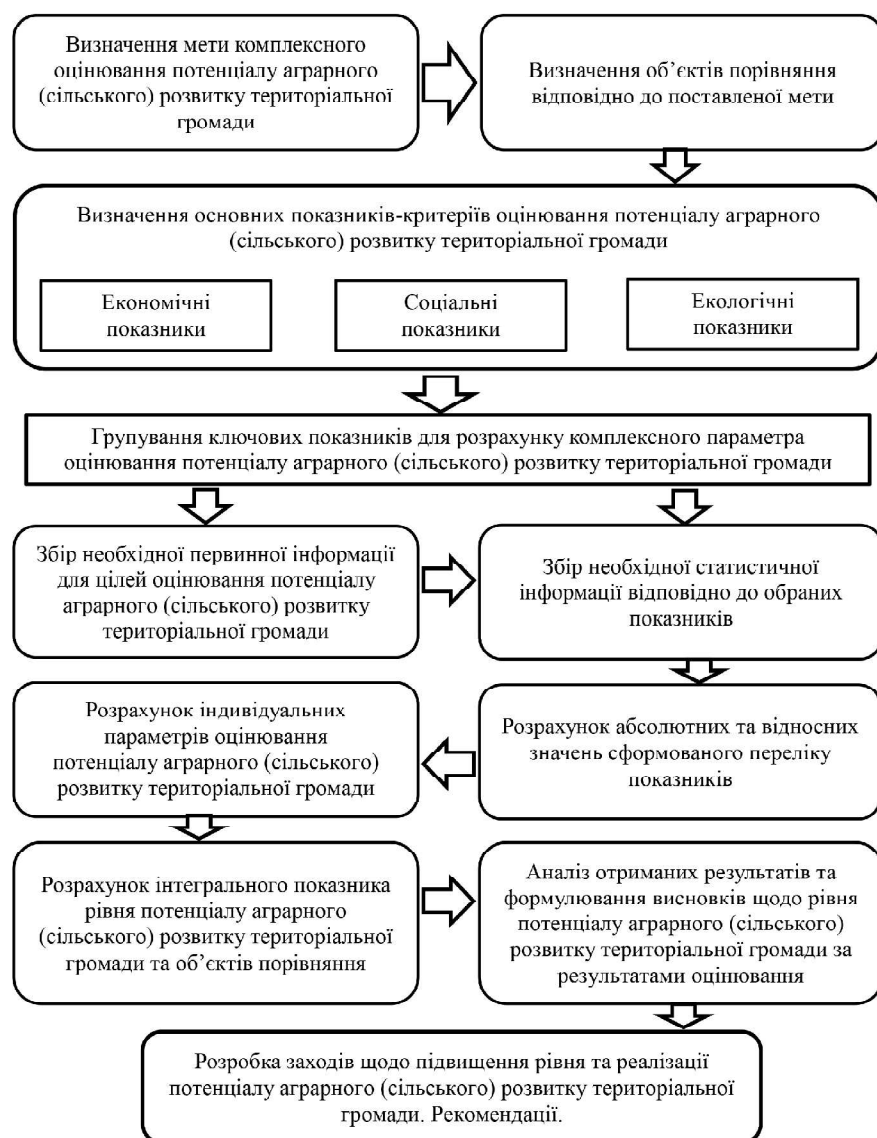

Рис. 1. Структурно-логічна схема оцінювання потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади

Джерело: сформовано авторами за результатами власного дослідження.

громад має передбачати єдність і врівноваженість цих трьох його складових: економічної, соціальної й екологічної. Економічна складова має базуватися на отриманні максимального сукупного доходу при збереженні та примноженні функціонуючого сукупного капіталу й збільшенні обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції; соціальна — на створенні оптимальних соціальних умов та підвищенні якості життя людини як головної цінності розвитку суспільства; екологічна — на балансовій ув'язці біологічних і природних систем, цілісності біосфери й екосистеми та їх здатності до самовідтворення.

Серед економічних інструментів аналізу громад, які прагнуть швидко адаптуватися до змін і розкривати свій потенціал, при оціню-

ванні потенціалу сільського (аграрного) розвитку можуть використовуватися рейтингові (індексні) системи та бенчмаркінг. Саме ці інструменти, на нашу думку, дозволяють збирати та аналізувати інформацію про найуспішніші територіальні громади, надавати роз'яснення та рекомендації щодо подальшого використання найкращого досвіду у їхній діяльності, у т. ч. щодо аграрного (сільського) розвитку. Також може бути проаналізовано досвід малоуспішних громад та своєчасно прийняті належні стратегічні рішення.

Для раціональної організації досліджень потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади необхідно також стандартизувати процес оцінок. Зокрема, модель процесу оцінювання доцільно описати, виділяючи такі етапи:

Етап 1. Збір даних та формування інформаційно-аналітичної бази дослідження.

Етап 2. Комплексна просторово-динамічна оцінка потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади.

Етап 3. Порівняльний аналіз потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади.

Етап 4. Формування управлінських рішень та вибір стратегій розвитку аграрного (сільського) потенціалу територіальної громади.

Отже, при оцінці потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади пропонуємо такий алгоритм (рис. 1).

Як вже зазначалося, задля проведення оцінювання потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади та з метою подальшого горизонтального порівняння з іншими громадами пропонуємо використовувати групи оціночних показників, кожна з яких відображає стан певної сфери: економічну, соціальну й екологічну.

Показники першої групи (економічні) оцінюють потенціал аграрного (сільського) розвитку територіальної громади насамперед через рівень та динаміку обсягів виробництва й реалізації аграрної продукції, створення валової доданої вартості в галузі, приросту капітальних інвестицій, оцінку продуктивності тощо. Ці показники відображають вплив усіх процесів, що відбуваються в самому сільському господарстві, вплив інших галузей та ринків на розвиток аграрної економіки громади, а також вплив держави через проведення економічної політики. Зокрема, до даної групи варто віднести:

— показники, що характеризують рівень виробничого потенціалу громади. Виробничий потенціал — це сукупність ресурсів, які є в розпорядженні громади й можуть бути використані для розвитку її аграрної економіки та супутніх галузей. До цієї групи показників доцільно віднести: виробництво валової аграрної продукції (продукції рослинництва та тваринництва); продуктивність праці у сільському господарстві; валову додану вартість сільськогосподарського виробництва; обсяг капітальних інвестицій у фактичних цінах; частку сільського господарства (аграрного сектору) у валовому виробництві продукції в громаді; обсяг залучених грантів та ін.;

— показники, що характеризують ресурсний потенціал територіальної громади. Зокрема, це такі як: кількість суб'єктів підприємництва за всіма видами економічної діяльності, які зареєстровані на території громади та здійснюють господарську діяльність на території громади, та окремо суб'єкти підприємництва, які не зареєстровані на території громади, але здійснюють діяльність на території громади; питома вага суб'єктів агропромислових підприємств у загальній чисельності суб'єктів господарювання громади; частка мікро— й малих аграрних підприємств в обсягах реалізації (виробництва) продукції; середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника в сільському господарстві; відсоток сільськогосподарських угідь у загальному обсязі земельного фонду громади; кількість сільськогосподарських тварин у розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь тощо;

— показники, що характеризують фінансовий потенціал громади. Фінансовий потенціал визначається як певний рівень спроможності до забезпечення конкурентоспроможності громади, зумовлений тими ресурсами, які є в розпорядженні громади, і її здатністю ці ресурси ефективно використовувати й відтворювати

(сприяти приросту власних ресурсів). Серед них: дохідність земель громади; мінімальне податкове забезпечення; фіскальна віддача території громади; обсяг надходжень власних доходів до загального фонду місцевих бюджетів; частка надходжень податкових платежів та зборів від виробників аграрної продукції в загальному фонді місцевого бюджету; видатки на підтримку виробничої діяльності агропромислових (субсидії, відшкодування відсоткових ставок за банківськими кредитами, компенсації витрат тощо) в розрахунку на одне таке підприємство та ін.;

— показники, що характеризують інвестиційно-інноваційний потенціал розвитку аграрної економіки громади. Інвестиційно-інноваційний потенціал являє собою найважливішу характеристику стану та перспективного використання ресурсних можливостей і джерел розвитку територіальної громади, є вирішальним у забезпеченні її економічного зростання, відіграє важливу роль у розвитку інших її потенційних можливостей (виробничих, фінансових, маркетингових та ін.) за рахунок інвестиційно-інноваційної діяльності. Зокрема це такі як: обсяг інвестицій в сільське господарство; капітальні видатки бюджету на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності громад; видатки на облаштування інфраструктури для розвитку аграрної економіки (зернохосвища, логістичні центри, оптові й роздрібні сільськогосподарські ринки, дороги, бази матеріально-технічного обслуговування тощо); кількість інноваційно активних аграрних підприємств в громаді; витрати на інновації, наукові дослідження і розробки за видами робіт.

Важливим для активізації аграрного (сільського) розвитку територіальної громади є також її місце розташування, інфраструктурне забезпечення, наявність й якісний стан доріг тощо. Тому варто до економічних показників, що характеризують потенціал аграрного (сільського) розвитку громади включити й такі, як: наявність інфраструктури для розвитку аграрної економіки; відстань від меж територіальної громади до важливої логістичної інфраструктури (морські чи річкові порти, крупні залізничні станції, вузли тощо); відстань від меж територіальної громади до найважливіших адміністративних одиниць тощо.

Враховуючи, що всі відібрані економічні показники визначально впливають на потенціал аграрного (сільського) розвитку територіальної громади (при тому, що можуть існувати значні регіональні відмінності для кожного параметра), а також з метою уникнення суб'єкти-

візму експертних оцінок, спрощення розрахунків та забезпечення їх кращої порівнянності, доцільно вагомість включених до субіндексу економічного потенціалу аграрного (сільського) розвитку громади показників прийняти однаковою. З метою проведення горизонтального порівняння між різними громадами чи територіями, пропонуємо зазначені показники брати у розрахунок, наприклад, на одного мешканця громади, чи на 1 км² загальної площі громади, чи на 1 га сільськогосподарських угідь тощо для надання їм характеристики порівнюваності. Також важливо при оцінці потенціалу аграрного (сільського), зважаючи на динамічний характер цього показника, використовувати не абсолютні показники, а індекси, тобто враховувати зміну конкретного показника в часі. Тим більше, що різні показники мають різну одиницю виміру.

Таким чином, субіндекс економічної складової потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади може бути розрахований як середнє арифметичне показників його складових:

$$I_{\text{ЕКОНОМ}} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n EP_i = \frac{1}{n} (EP_1 + \dots + EP_n) \quad (1),$$

де $I_{\text{ЕКОНОМ}}$ — субіндекс економічної складової потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади;

$EP_1, EP_2, \dots, EP_n$ — індекси зміни показників, які входили до розрахунку $I_{\text{ЕКОНОМ}}$;

n — кількість показників, за якими проводився відповідний розрахунок.

Стійкий розвиток сільських територій не може відбуватися без належної розбудови соціально-демографічної сфери села, важливою складовою якої є його людський потенціал. Тож до другої групи віднесені показники, що характеризують соціальну складову потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади. Показники цієї групи оцінюють потенціал насамперед через рівень та динаміку людності громади (сільських її територій), вікових характеристик місцевого населення, рівня їх освіти, кваліфікації тощо. Також до уваги взято показники зайнятості сільського населення, рівня їх доходів, забезпеченість соціальною інфраструктурою, що є важливими характеристиками добробуту сільського населення та відображають рівень їх соціального становища й захисту.

Ваги, за якими соціально-демографічні показники враховані в субіндексі соціальної складової потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади, взяті однакови-ми за тією логікою, що на регіональному рівні

низький рівень розвитку одного аспекту не може бути компенсований високим рівнем розвитку іншого важливого життєвого аспекту.

Таким чином, субіндекс соціальної складової потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади може бути розрахований як середнє арифметичне показників його складових:

$$I_{\text{СОЦІАЛ}} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n SP_i = \frac{1}{n} (SP_1 + \dots + SP_n) \quad (2),$$

де $I_{\text{СОЦІАЛ}}$ — субіндекс соціальної складової потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади;

$SP_1, SP_2, \dots, SP_n$ — індекси зміни показників, які входили до розрахунку $I_{\text{СОЦІАЛ}}$;

n — кількість показників, за якими проводився відповідний розрахунок.

Сталий аграрний (сільський) розвиток територіальних громад має спрямовуватися також на формування конкурентоспроможної ресурсно-енергозберігаючої агроєкосистеми, здатної гнучко реагувати на несприятливі зовнішні фактори, а також повною мірою використовувати внутрішні відновлювальні ресурси. Забезпечення сталого аграрного (сільського) розвитку громад на перспективу вимагає застосування сучасних практик управління природними ресурсами, збереження й підвищення родючості ґрунтів; розвиток екологічного "зеленого" виробництва на основі енергозберігаючих технологій та альтернативних джерел енергії, у тому числі агропромислового виробництва органічної сільськогосподарської продукції; управління водними ресурсами та використання біотехнологій.

Тому третьою, не менш важливою складовою потенціалу аграрного (сільського) розвитку громади, є екологічна, при оцінці якої та з метою горизонтального порівняння доцільно використовувати такі показники. як: обсяги викидів забруднюючих речовин у розрахунок на км² громади або на 1 мешканця громади, кг; викиди діоксиду вуглецю в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення; частка населених пунктів, у яких впроваджено роздільне збирання твердих побутових відходів (ТПВ); частка населених пунктів, які уклали договори з обслуговуючими організаціями на вивезення твердих побутових відходів, у загальній кількості населених пунктів територіальної громади; частка еродованих земель від загальної площі сільськогосподарських земель; бонітет сільськогосподарських угідь, балів, та його вартість; частка удобреної площі сільськогосподарських угідь; вміст окремих корисних речовин в ґрунті; частка сільськогосподарських

угідь, зайнятих під органічним виробництвом тощо.

За аналогією з попередніми двома (економічна й соціальна), субіндекс екологічної складової потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади може бути розрахований як середнє арифметичне індексів зміни показників його складових:

$$I_{\text{ЕКОЛОГ}} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \text{ЕкП}_i = \frac{1}{n} (\text{ЕкП}_1 + \dots + \text{ЕкП}_n) \quad (3),$$

де $I_{\text{ЕКОЛОГ}}$ — субіндекс екологічної складової потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади;

$\text{ЕкП}_1, \text{ЕкП}_2, \dots, \text{ЕкП}_n$ — індекси зміни показників, які входили до розрахунку $I_{\text{ЕКОЛОГ}}$;

n — кількість показників, за якими проводився відповідний розрахунок.

На основі цих трьох субіндексів формується інтегральний індекс потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади (ІПА(С)РТГ), який розраховується за формулою:

$$I_{\text{ПА(С)РТГ}} = \frac{I_{\text{ЕКОНОМ}} + I_{\text{СОЦІАЛ}} + I_{\text{ЕКОЛОГ}}}{3} \quad (4).$$

За значенням інтегрального індексу потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади ($I_{\text{ПА(С)РТГ}}$), чи кожного з наведених субіндексів, чи й окремих показників можна здійснити порівняльний аналіз кількох територіальних громад, наприклад однієї області чи з різних областей, та визначити рейтинг кожної територіальної громади. Якщо рейтингування здійснювалося за конкретними показниками, то надалі проводиться рейтингова оцінка територіальних громад за всією сукупністю показників.

Отже, у загальному вигляді алгоритм оцінювання потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальних громад передбачає чотири етапи:

Етап перший. Відбір показників та визначення методики рейтингової оцінки потенціалу аграрного (сільського) розвитку громади. Розрахунок одиничних показників потенціалу аграрного (сільського) розвитку.

Етап другий. Розрахунок критеріїв потенціалу аграрного (сільського) розвитку (субіндексів) за наведеними вище формулами (1-3).

Етап третій. Розрахунок інтегрального індексу потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади ($I_{\text{ПА(С)РТГ}}$) — виконується за формулою 4.

Етап четвертий. Визначення рейтингу окремо взятої громади в загальній їх кількості по окремому регіону (області) та Україні. Рейтингова оцінка проводиться на основі підрахунку

середньої арифметичної значень місць кожної територіальної громади за всіма показниками:

$$R_{\text{сер}} = \frac{R_1 + R_2 + R_3 + \dots + R_n}{n} \quad (5),$$

де $R_{\text{сер}}$ — середнє арифметичне суми рейтингів територіальної громади за всіма показниками;

$R_1, R_2, R_3, \dots, R_n$ — рейтингове місце територіальної громади за кожним показником чи субіндексом;

n — кількість показників, за якими проводився відповідний розрахунок.

Кращою у рейтингу вважається та територіальна громада, у якої середнє арифметичне рейтингів за всіма показниками має найменше значення.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження щодо обґрунтування теоретико-методичних засад оцінки потенціалу аграрного (сільського) розвитку територіальної громади доцільно зробити такі узагальнення.

Привабливість аграрного сектору економіки територіальної громади зумовлена багатьма чинниками: наявністю земель сільськогосподарського призначення, їх структурою, трудовими й іншими ресурсами, інфраструктурним забезпеченням, територіальними та екологічними чинниками; техніко-економічним станом об'єктів інфраструктури; рівнем прихильності до бізнесу місцевого самоврядування тощо. Ефективність подальшого розвитку аграрного сектору економіки територіальної громади значною мірою залежить від можливості використати наявні та приховані ресурси і можливості.

Запропоновані в статті показники дозволять громадам провести горизонтальне порівняння і виявити сильні та слабкі сторони, оцінити своє положення порівняно з іншими громадами, прийняти обґрунтовані рішення щодо впровадження необхідних змін. В залежності від завдань для аналізу можуть бути використані як всі наведені показники, так і окремі групи показників оцінки потенціалу аграрного (сільського) розвитку (економічні, соціальні, екологічні), або окремі показники з наведених.

Також варто виділяти приховану складову потенціалу, розкриття якої відбувається завдяки інформації про невикористані можливості та в результаті порівняння з іншими територіальними громадами. Явні та приховані компоненти мають обмежений у часі ефект від використання і здатні змінювати свої якісні та

кількісні характеристики під впливом зовнішніх і внутрішніх імпульсів. Часто недостатньо уваги приділяється саме прихованій складовій потенціалу, яка є важливою передумовою для подальшого розвитку громади. Ідентифікація прихованих та нереалізованих складових дозволяє формувати нові цілі та плани їх досягнення щоб вивести громаду на новий рівень функціонування.

Запропонована система показників для оцінки потенціалу аграрного (сільського) розвитку за ключовими ресурсами дозволить визначити можливі перспективи. Після проведення оцінки територіальна громада зможе сформувати рекомендації, адаптовані до внутрішніх особливостей, що дозволять розвивати кожну складову потенціалу її аграрного (сільського) розвитку.

Оцінка потенціалу аграрного (сільського) розвитку може допомогти виявляти успішні практики сусідніх громад і переймати їх позитивний досвід. Також здатність органів місцевого самоврядування оцінювати власні ресурси може слугувати перспективою для налагодження міжмуніципального співробітництва. Результати оцінки аграрного потенціалу можуть використовуватися для інформування потенційних інвесторів, залучення зовнішніх інвестицій та обґрунтування запровадження програм підтримки.

Наступним етапом дослідження передбачено апробація розроблених методичних підходів до оцінювання потенціалу аграрного (сільського) розвитку на прикладі конкретних територіальних громад, визначення їх слабких та сильних сторін, розробка пропозицій до стратегії розвитку.

Література:

1. Довгаль О. В. Оцінка ваги компонентів ресурсного потенціалу, які впливають на розвиток сільських територій. Економіка та держава. 2019. № 3. С. 57—61. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.3.57
2. Дудзяк О. А., Покотильська Н. В. Загальна методологія дослідження розвитку сільських територій. Інноваційна економіка. 2018. № 3-4 (74). С. 75—79.
3. Jurjevic, Z., Zekic, S., Dokic, D., Matkovski, B. Regional Spatial Approach to Differences in Rural Economic Development: Insights from Serbia. Land. 2021. Vol. 10. 1211. <https://doi.org/10.3390/land10111211>
4. Liu, X., Liu, Z., Zhong, H., Jian, Y., Shi, L. Multi-dimension evaluation of rural development degree and its uncertainties: A comparison analysis based on three different weighting assignment

methods. Ecological Indicators. 2021. Vol. 130. 108096 <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.-2021.108096>

5. Методичні рекомендації з оцінювання рівня інклюзивного розвитку сільського соціуму та сільських територій / розроб. Ю. О. Лупенко, А. О. Гурторов. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2021. 28 с.

6. Мохорт Н. Методологічні аспекти побудови моделі оцінювання динаміки розвитку об'єднаних територіальних громад. Державне управління та місцеве самоврядування. 2018. Вип. 1 (36). С. 141—147.

7. Потенціал розвитку територій: методологічні засади формування і нарощення: монографія / Боровська О. Ю. та ін. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 362 с.

8. Притула Х. М. Соціально-економічний розвиток сільських територій: регіональний вимір: монографія / ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України". Львів, 2015. 355 с.

9. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року (Проект 2017). Київ: UNDP Україна, 2017. 112 с. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf.

10. Соколова А. О. Європейський досвід обґрунтування програм сталого розвитку сільських територій. Сталий розвиток економіки: світовий досвід та перспективи України: монографія / за ред. проф. В. І. Ткачука. Житомир: "Поліський національний університет", 2021. С. 166—176.

11. Терещенко В. К., Коробенко Р. І. Методичні підходи до оцінки економічного потенціалу сільських територій. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2018. № 2. С. 18—25.

12. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. Львів: ДУ "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України", 2020. 531 с.

13. Тимошенко М. М. Методичні засади оцінки сталого розвитку сільських територій: алгоритм, структурна схема та інструментарій дослідження. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 21. С. 214—220.

14. Томашук І. О. Теоретичні засади сільського розвитку. Економіка АПК. 2021. № 5. С. 91—101. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202105091>

15. Томашук І. О. Методологічні положення сільського розвитку в контексті функціону-

вання об'єднаних територіальних громад. Економіка АПК. 2021. № 6. С. 101—116. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202106101>

16. Усюк Т. В., Фаріон Л. В. Методичні підходи до оцінки ефективності розвитку сільських територій за умов сталості. Економіка АПК. 2018. № 2. С. 64—70.

17. Хомюк Н. А., Павліха Н. В. Методичні підходи до аналізу розвитку сільських територій. Регіональна економіка. 2019. № 1. С. 47—55.

References:

1. Dovgal, O. (2019), "Assessment of weight of resource potential components influencing the development of agricultural territories", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 3, pp. 57—61. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.3.57

2. Dudziak, O. A. and Pokotytska, N. V. (2018), "General methodology of rural territories development research", *Innovatsiina ekonomika*, vol. 3—4 (74), pp. 75—79.

3. Jurjevic, Z., Zekic, S., Dokic, D. and Matkovski, B. (2021), "Regional Spatial Approach to Differences in Rural Economic Development: Insights from Serbia", *Land*, vol. 10, 1211. <https://doi.org/10.3390/land10111211>

4. Liu, X., Liu, Z., Zhong, H., Jian, Y. and Shi, L. (2021), "Multi-dimension evaluation of rural development degree and its uncertainties: A comparison analysis based on three different weighting assignment methods", *Ecological Indicators*, vol. 130, 108096. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2021.108096>

5. Lupenko, Yu. O., Hutorov, A. O. (2021), *Metodychni rekomendatsii z otsiniuvannya rivnia inkluzivnoho rozvytku silskoho sotsiumu ta silskykh terytorii* [Methodical recommendations for assessing the level of inclusive development of rural society and rural areas], NNC "IAE", Kyiv, Ukraine.

6. Mokhort, N. (2018), "Methodological aspects of building a model for assessing the dynamics of development of united territorial communities", *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannya*, vol. 1 (36), pp. 141—147.

7. Borovska, O. Yu., et al. (2017), *Potentsial rozvytku terytorii: metodolohichni zasady formuvannya i naroshchennia: monohrafiia* [Potential of development of territories: methodological bases of formation and increase: monograph], DRIDU NADU, Dnipro, Ukraine.

8. Prytula, Kh. M. (2015), *Sotsialno-ekonomichni rozvytok silskykh terytorii: rehionalnyi vymir: monohrafiia* [Socio-economic development of rural areas: regional dimension: monograph],

DU "Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy", Lviv, Ukraine.

9. UNDP Ukraine (2017), "Ukraine's Sustainable Development Strategy until 2030 (Draft 2017)". available at: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf (Accessed 25 May 2025).

10. Sokolova A. O. (2021), *Yevropeyskyi dosvid obgruntuvannya prohram staloho rozvytku silskykh terytorii. Stalyi rozvytok ekonomiky: svitovyi dosvid ta perspektyvy Ukrainy: monohrafiia* [European experience in substantiating sustainable development programmes for rural areas. Sustainable economic development: global experience and prospects for Ukraine: monograph], Poliskyi natsionalnyi universytet, Zhytomyr, Ukraine.

11. Tereshchenko V. K., Korobenko R. I. (2018), "Methodological approaches to evaluation of the economic potential of rural territories", *State and regions. Series: Economics and Business*, vol. 2, pp. 18—25.

12. Kravtsiv, V. S., et al. (2020), *Terytorialni hromady v umovakh detsentralizatsii: ryzyky ta mekhanizmy rozvytku: monohrafiia* [Territorial communities in the context of decentralisation: risks and mechanisms of development: monograph], DU "Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy", Lviv, Ukraine.

13. Tymoshenko, M. M., (2018), "Methodological principles of assessment of sustainable development of rural territories: algorithm, structural scheme and investigation tools of the research", *Global and National Problems of Economy*, vol. 21, pp. 214—220.

14. Tomashuk, I., (2021), "Theoretical foundations of rural development", *Ekonomika APK*, vol. 28 (5). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.-202105091>

15. Tomashuk, I., (2021), "Methodological provisions of rural development in the context of the functioning of united territorial communities", *Ekonomika APK*, vol. 8(6). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202106101>

16. Usiuk, T. and Farion, L. (2018), "The methodological approaches to evaluation of the development efficiency of rural areas in terms of sustainability", *Ekonomika APK*, vol. 25 (2), 64—70.

17. Khomiuk, N. L. and Pavlikha, N. V. (2019), "Methodological approaches to analysis of rural territories' development in terms of decentralization", *Regional Economy*, vol. 1, 47—55, available at: https://re.gov.ua/re201901/re201901_047_KhomyukNL-PavlikhaNV.pdf (Accessed 25 May 2025).

Стаття надійшла до редакції 16.06.2025 р.